

MISKOLCI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

LOVASNÉ AVATÓ JUDIT

GAZDASÁG ÉS DEMOGRÁFIA: A DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁSOK
GAZDASÁGI ASPEKTUSAI MAGYARORSZÁGON

PH.D. ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

A DOKTORI ISKOLA NEVE: Vállalkozásmélet- és gyakorlat doktori
iskola

A DOKTORI ISKOLA VEZETŐJE: **Prof. Dr. Szintay István CSc**
egyetemi tanár
a közgazdaságtudomány doktora

TUDOMÁNYOS VEZETŐ: **Prof. Dr. Besenyei Lajos**
egyetemi tanár
a közgazdaságtudomány kandidátusa

MISKOLC
2011

Tartalom

1. A kutatási témaválasztás indoklása.....	4
2. Kutatási háttér és módszertan.....	6
3. Az értekezés célja és felépítése.....	9
4. A kutatás új és újszerű megállapításai.....	12
5. A kutatás eredményeinek felhasználási területei.....	20
6. További kutatási célok	21
7. Irodalomjegyzék (válogatás).....	23
8. A szerző értekezés témakörébe tartozó publikációi	29
Angol nyelvű változat	25

1. A kutatási témaválasztás indoklása

„Kezdetről fogva a népesedés nyomása volt közvetlen oka a haladásnak....Ez ösztönözte az embert a termelés állandó javítására, ez növelte ügyességét és értelmi képességeit.”
Spencer

A közelebbi- és távolabbi múlt gazdasági történései újra- és újra felvetették a demográfiai folyamatok jelentőségét, következményei szerteágazóságát. Gyakorló tanárként folyamatosan találkozok a szerző az egyes korcsoportok jellemzőinek változásával. Ezek továbbgondolása óhatatlanul felveti a kérdést: milyenek lesznek a jövő generációi? Hogyan alakul számuk és minőségük? Miként alakul értékrendjük? Hogyan tudnak megfelelni a munkaigényesség növekedésével egyre fokozódó tudásbéli igényeknek? Hogyan tudnak reagálni a válsághelyzetekre? Meg tudnak felelni a változó igényeknek? Az idevágó szakirodalom tanulmányozása közben megkerülhetetlen volt a népesedési folyamatok és a gazdasági-jogi környezet változásának kapcsolata. Ez az egyes szociálpolitikai döntések után bekövetkező születés-szám változáskor bizonyult nyilvánvalónak.

Ugyanakkor egyre inkább kikerülhetetlennek bizonyult a demográfiai folyamatok következményeinek az eddiginél hatékonyabb kezelése. Az idő-korlát is egyre szűkebbnek mutatkozik (gondoljunk csak az 1953–54-ben született generációk egyre közeledő kikerülésére az aktív keresők köréből, illetve az ebből következő adó-és járulék-kiesésre). A gazdasági folyamatokban

nemrég bekövetkezett változások is meger s t tt k a népesség kvantitatív és kvalitatív jellemzőinek fontosságát.

A témában elég sokáig személyes oldalról is érintve az átlagosnál szélesebb körben volt alkalmam tapasztalni az érintettek magán-véleményét. A napi gyakorlatból adódó kérdések összegződtek és kiegészültek a szakmai ismeretek bővülésének szükségességével.  gy alakult ki a jelen dolgozat  r nyults ga: az előrejelzési módszerek eszköztárának bővülése, és ezen belül is a demográfiában használatos eljárások változása. Mindezt abból a megközelítésből, hogy a k l nbz  módszerekkel előrejelzett folyamatok milyen gazdasági változásokat indukálnak. A demogr fi i folyamatok közelmúltban és a jelenben is lezajló változásai, ezek gazdasági kihatásai folyamatosan aktuálissá teszik a témát. A köztudatba elsősorban a Nyugdíj-Alapok egyensúlyának fenntarthatósága és ennek megoldási módozatai kerültek. A kezelése annál is  dszer bb, mert a Ratkó-korszakban született korosztályok egy-két éven belül elérik a nyugdíj-korhatárt. A témával foglalkozók is emiatt a halandóságra, illetve a nyugdíj-rendszer reformjára írányuló megoldásokat kerestek. A 2009-es gazdasági válság bebizonyította, hogy a globalizáció a gazdasági folyamatok k ros következményekre is kiterjed, illetve a problémák nagy része a demogr fi i folyamatokra vezethető vissza. A népesség el reged se komoly nehézségeket okoz a fejlett országokban. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor a globalizáció a megoldásban is új lehetőségeket kínál. Igaz ez a népesség számbeli és minőségi változásaira is. A hagyományos gazdaság-filozófiái felfogás szerint a népesség-növekedésének új, ösztönzendő forrása a nemzetközi vándormozgalom. Ez ismét a demográfia egyik területe. Ugyanakkor nem elhanyagolható a hazai gyermekvállalási hajlandóság ösztönzése sem.

2. Kutatási háttér és módszertan

A dolgozat célja egyr sztt az, hogy bővítse a szerző elméleti és gyakorlati ismereteit a témában, m sr sztt összekapcsolja az ismertetett elméleteket az empirikus kutatásokkal és azok eredményeivel, valamint saját kérdőíves felméréssel új összefüggéseket tárjon fel és igazolja azokat.

A gazdaság mindennapi életbe lesz r d  hírei és következményei egyre gyakrabban a demográfiai folyamatokra és hatásaira irányították (továbbá a hatások kezelésének állandósuló nehézségei) figyelmemet.

A kutatás megalapozását történeti és összehasonlító adatgyűjtéssel kezdtem. Ennek során az idevágó szakirodalmat dolgoztam fel, a következő fő szempontokhoz igazodva:

- ✓ a népesség számának alakulását és gazdasági kihatásait magy raz  elméletek el k l n t se és csoportosítása f  megközelítések szerint
- ✓ az elméletek időbeli fejlődésének bemutatása
- ✓ az elméletek összevetése a hazai gyakorlattal

A kutatás következő szakaszában felt r  vizsgálatot folytattam, mely az alábbi területekre terjedt ki:

- ✓ másodlagos adatgyűjtést végeztem a lezajlott főbb demográfiai folyamatokról, a gyermekvállalási hajlandóság és halandóság alakulásáról
- ✓ a közelmúltban elvégzett, azonos területre irányuló kérdőíves felmérések és attitűd-vizsgálatok (valamint ezek rendszerezése)

- ✓ családdal és gyermekvállalással kapcsolatos jogi szabályzás, és ennek változása
- ✓ primer kutatást folytattam a gyermekvállalás motivációiról és ennek változásáról

Az empirikus felmérés el s  felvétele 2001-ben történt a Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai kar n, kevert módszerrel. Ezt a gyakorlatban  gy valósult meg, hogy az el s  és második évfolyam véletlenszerűen kiválasztott csoportjaiban az önként vállalkozó hallgatók t lt tt k-, illetve töltetük ki a kérdőíveket. A kitöltés névtelenül zajlott. Az utólagos tapasztalatok alapján a csoportokban teljes körűen megtörtént a válaszadás. Ezen felül m g a hallgatók a saját ismeretségi k r kben is végeztek kit ltet st. A m helyvit n elhangzottak alapján, a reprezentativitást biztosítandó a felmérés második fázisában a csoportokból is egyszerű véletlen kiválasztással kerültek a hallgatók a megfigyelésbe, és a többi kérdőív kimaradt a vizsgálódásból. A felvét válaszok nagy s ama (több mint 1000 használható kérdőív érkezett be) lehetővé tette a másodszori válogatást is, mely a kérdőívek sorszámai alapján, az Excell-generálta véletlen s amok segítségével történt. A mintavételi mód következményei egyfelől előnyösnek, másfelől hátrányosnak bizonyultak. Az előnye abban állt, hogy tekintettel a k rd  sek magánjellegű és elég személyes, illetve intim témát érintő természetére, nagy segítséget jelentett az, hogy a hallgatók személyes ismeretségben álltak a felmérést végző személlyel. A megkérdezett, több mint 1000 k rd  sre v laszol  vállalkozó közül csak egy jelezte a k rd  sek s am ra magántermészetű voltát. Hátránya abban áll, hogy a válaszadók összetétele nem felel meg pontosan a teljes népességének. Ezért a levont következtetések csak korlátozottan (a budapesti főiskolás hallgat okra)  rv nyesek, és nem is alapulnak rajtuk tézisek. A felvétel ideje ugyan nem a legfrissebb, de tekintettel arra, hogy

egyr szrt a befejezett termékenységre kérdez rá, m sr szrt az akkor megkérdezett fiatalok nagy része most kerül a gyermekvállalási korba,  gy az akkor kinyilatkozott értékrendjük, terveik esetleges változása a makroszintű adatokkal ellenőrizhető. Ezen felül m g a megismételt felvétellel összevetve nyomon követhető a fiatalok kiválasztott k r nek attitűd-változása, ami erős jelzés-értékű.

A kérdőív összeállításában a szakirodalom feldolgozása során felmerült kérdések, a másodlagos adatgyűjtés közben észlelt tapasztalatok és v elmezett összefüggések, folyamatok feltárása volt a célom. A kérdések megfogalmazását a tesztelés során helyenként módosítottam a jobb érthetőség és a pontosabb válasz érdekében.

A minta és a teljes népesség összetételének eltérése a mintavételi mód következménye, valamint az  a szempontú, hogy a gyermekvállalásban leginkább érintett koroszt lyokr l minél pontosabb válaszokat kapjak.

A második kérdőíves felmérés 2011-ben készült, ugyanolyan módszerrel, mint a t z évvel korábbi. A megkérdezettek k re változott csak: A Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi-  s Vendéglátóipari Karának hallgatói közül kerültek ki.

Az adatok elemzéséhez az SPSS 17.0 és 19.0 v ltozat  programcsomagot használtam, a grafikonok elkészítéséhez az EXCEL 2007-es változatát. Az elemzési módszerek közül a leíró-statisztikai eszközöket, többváltozós korrelációs mutatószámokat, faktor- és klaszter-analizist, trends m t st, sztochasztikus kapcsolatokon alapuló eljárásokat használtam.

3. Az értekezés célja és felépítése

Az értekezés a gyermekvállalási hajlandóság (és ennek következtében a népességszám) alakulását, valamint az erre ható tényezőket, és a demográfiai folyamatok következményeit vizsgálja. A demográfiai folyamatok közül a termékenység (élveszületések számára) és azt ezt befolyásoló jogi környezet kerül kiemelten bemutatásra.

Hogyan alakultak a demográfiai folyamatok nemzetközi és hazai szinten (és ezeket a tendenciákat előre vetítve milyen lesz várható alakulásuk a jövőben)? Az eddigi elméletek hogyan magyarázták a népességszám alakulását és ezekre alapozva hogyan vázolták fel a jövő alternatíváit?

Feltárhatók-e olyan objektív és szubjektív tényezők, amelyek szignifikánsan befolyásolják a gyermekvállalási hajlandóságot? A különböző elméletek milyen tényezőket nevesítenek? Ezek hogyan képeződnek le és működnek a hazai társadalomban?

Az elmélet és a másodlagos adatgyűjtés során nyert átfogó folyamatokat vázoló információk után a gyakorlat bemutatása következik. A közelmúlt hasonló kérdőíves felméréseit olyan szempontból is áttanulmányoztam, hogy milyen magatartás-fomákat, értékrendeket azonosítottak, ezek hogyan hatnak a termékenységre, illetve kapcsolhatók-e valamely ismertett elmélethez. A kutatások ismertetésekor igyekeztem őket úgy összekapcsolni, hogy bemutassák az összefüggésekben bekövetkezett, avagy bekövetkező változásokat.

Az adatgyűjtés, és a kérdőíves felmérés során a következő kérdésekre kerestem a választ:

- ✓ az elméletek változása hogyan követi a demográfiai folyamatokét (utólagosan magyarázzák-e azokat, vagy előre is jelzik őket)
- ✓ mennyire tud a demográfiai elméletekre támaszkodni a gazdaságpolitika
- ✓ mi okozza a termékenység időbeli és területi különbségeit
- ✓ a szociál- és családpolitika eszköztára mennyire hatékonyan tudja befolyásolni a gyermekvállalási hajlandóságot
- ✓ milyen előrejelzési módszerek alkalmazhatók a demográfiában
- ✓ a hazai és a nemzetközi gyakorlat ezek közül melyeket alkalmazza
- ✓ a termékenység és halandóság milyen nagyságrendjét vetítik előre a vizsgált-, illetve az általánosan elterjedt eljárások
- ✓ mik az előrejelzett demográfiai folyamatok következményei
- ✓ a társadalom és még inkább a gazdaság hogyan tudja kezelni ezeket a kihívásokat

A kérdések megválaszolásához abból kell kiindulnunk, hogy a demográfiai folyamatok közül a születéseknek van meghatározó szerepe. A házasságkötések hatása fokozatosan csökken az európai gyakorlatban, a halálozás biztosan bekövetkező esemény (noha paraméterei nem elhanyagolhatóak), a nemzetközi vándorlás egyenlegének jövőbeni alakulása nagyon bizonytalan. A gyermekvállalási hajlandóság önmagában ugyan az egyének döntési körébe tartozik, nem függetleníthető a társadalmi környezettől, és a gazdasági feltételektől. Ennek bemutatására és igazolására szolgált a kérdőíves felmérés.

Az értekezés hét fejezetre tagolódik:

- ✓ az első fejezet a dolgozat bevezetése, fogalmi megalapozása
- ✓ a közelmúltban lezajlott nemzetközi folyamatok összefoglalása a második fejezetben található
- ✓ a harmadik fejezet tartalmazza a család- és gyermekekkel kapcsolatos jogi szabályozás változásait, ezek költségvetésre gyakorolt hatását
- ✓ az elméleti háttér kritikai ismertetése és a magyarországi gyakorlattal való összevetése szerepel a negyedik fejezetben
- ✓ a korábbi empirikus kutatások rendszerezése és vázolása követi az ötödik fejezetben
- ✓ a demográfiai folyamatok vázolása után a gazdasági szférával való kölcsönös kapcsolatának vizsgálata következik (hatodik fejezet),
- ✓ majd ismét empirikus területre tér a dolgozat (hetedik fejezetben a kérdőíves felmérések eredményeinek összefoglalása).

4. A kutatás új és újszerű megállapításai

A kutatás főbb megállapításait a következő fő területekhez kapcsolódnak:

- ✓ hazánk gazdasági és demográfiai folyamatainak helye Európában, és ennek változása
- ✓ a magyarországi folyamatok és a rendszerváltás kapcsolata
- ✓ a demográfiai és gazdasági folyamatok, szabályzó-változások kölcsönhatásai

4.1 Hazánk gazdasági és demográfiai folyamatainak helye Európában, és ennek változása

A népességszám változásának trendje a tudományokban, illetve a köznap életben kétféle összefüggésben jelenik meg napjainkban: egyrészt globálisan, másrészt inkább a Föld északi féltékéjére vonatkoztatva. E két szempont egymással ellentétes. A globális megközelítésben Földünket túlnépesedés fenyegeti, ennek összes káros következményével együtt (élelmiszerhiány, népességvándorlás), a fejlett országokban viszont a már tapasztalható vagy előrejelzett népességfogyás (társadalmi ellátórendszerek finanszírozása, bevándorlás).

Az egyes országok népességszámát alapvetően három fő demográfiai folyamat együttesen alakítja: a termékenység, a halandóság, és a vándorlási különbözet. A dolgozatban kiemelten foglalkozunk a termékenységgel, érintőlegesen (előrejelezhetőségi

szempontból) a halandósággal, a vándorlások pedig nem tartoznak a jelen vizsgálódások tárgyába.

A legegyszerűbb termékenységi mutató (Teljes Termékenységi Arányszám) 2000-től vizsgálva Észak-Európában mutatja a legmagasabb szintet, ezt egyik európai régió szintje sem éri el 2050-ig. Az előrejelzés időtartama alatt az élveszületési arányszám szerinti sorrend többször átrendeződik. Az átlagot általában Észak és Nyugat emeli, míg a többiek általában csökkentik. Délé és Keleté hasonló lefutású: rövid emelkedés után csökkenés, majd emelkedés és stagnálás. Magyarország a sereghajtók közül 2015 körül kerül csak ki, és csak 2050-re éri el alulról az európai átlag szintjét.

A halandóságnál hasonló folyamatok figyelhetők meg, mint a termékenységnél, de a jelenség dinamikája sokkal kiegyensúlyozottabb (a természetéből adódóan). Az európai szint (kvázi átlagos) és a dél-európai szint szinte tökéletesen függvényeszerű. A kelet-európai és a magyar végig az átlag (európai) fölött alakul, bár meg kell jegyezni, hogy az előrejelzés szerint a hazai kevésbé fog romlani. Itt is sorrend-átrendeződés figyelhető meg: a kezdeti fiatal népesség miatt az alacsony nyugat- és dél-európai mutató gyorsan emelkedik (a kelet-európaival nagyjából megegyező mértékben), 2015 után az észak-európai várható a legkedvezőbbnek.

Összességében továbbra is várhatóan folytatódni fog Európában a népesség fogyása, területi ingadozásokkal: legkésőbb és legkisebb mértékben Északon, legnagyobb mértékben Keleten. Magyarország európai viszonylatban kedvezőtlen-, a kelet-európai országokhoz képest viszont kedvezőbb helyet foglal el. Megállapíthatjuk, hogy a két ismertetett alapvető demográfiai folyamat eredményeként legnagyobb arányú fogyás várható Kelet-Európában, legkisebb pedig Észak – és Nyugat-Európában. Ezen tendenciák megállapítása, és további részletezése a magyarországi

folyamatokra a népesség (aktív keresők) számának alakulása és ennek következményei szempontjából kiemelten lényeges.

I.(alapozó) tézis: Magyarország gazdasági helyzete változatlanak mondható az európai országok körében az egy főre jutó GDP és a munkanélküliségi ráta alapján 1980 óta

Az általánosan elfogadott gyakorlat szerint a nemzetgazdaság teljesítménye és az életszínvonal mérésére az 1 főre jutó GDP-t és a munkanélküliségi rátát alkalmazva, a folyamatok tendenciáinak jobb követhetősége érdekében ötvenként elvégezve a klaszter-analízist hazánk csoporttársai változatlanok. Ezt erősítik meg az elvégzett további tesztek:

- ✓ a főbb európai országok említett gazdasági mutatóinak eloszlása 1980 óta különbözik szignifikánsan régióként (Kruskal–Wallis-teszt alapján)
- ✓ a mutatók értékei és a régió szerinti besorolás között szignifikáns a kapcsolat mindegyik évben (η -, F-próba alapján)

Pesszimista értelmezésben nem sikerült kitörnie hazánknak a volt szocialista országok köréből, ám a klaszter-csoporttársakat megvizsgálva inkább úgy interpretálhatnánk, hogy sikerült együtt fejlődnünk (és sajnos hanyatlanunk is) a többi európai országgal.

2.tézis: Hazánk demográfiai helyzete az elmúlt évtizedben változatlan Európában a Teljes Termékenységi Arányszámmal és a Születéskor Várható Átlagos Élettartammal mérve

Klaszter analízissel elvégezve a főbb európai országok csoportosítását a teljes termékenységi arányszámuk és a születéskor

várható átlagos élettartamuk alapján a főbb hazai demográfiai folyamatok relatívan változékonyabbnak írhatók le. 1980-tól kezdődően, szintén ötévenként elvégezve a csoportosítást termékenység és halandóság terén többször felzárkóztunk az európai mintához. A termékenység és a halandóság 2005-ben mutatott fokozódó régió-specifikus jellemzőket. Pontosítva a számításokat, évenként megvizsgálva a demográfiai mutatók specifikusságát:

- ✓ 1998 óta különbözik szignifikánsan a gyermekvállalási hajlandóság-, 1993 óta a halandóság régiónkénti eloszlása (Kruskal–Wallis-teszt alapján)
- ✓ a demográfiai mutatók értékei és az ország földrajzi hovatartozása között szignifikáns a kapcsolat 2000 óta (η -, F-próba alapján)

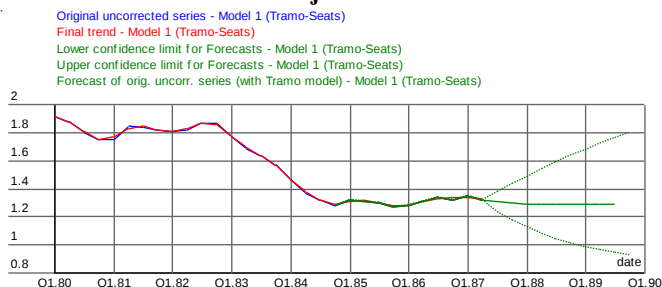
4.2 A magyarországi folyamatok és a rendszerváltás kapcsolata

Ezek szerint a korábban megkezdődött gyermekvállalási hajlandóság-csökkenés tovább folytatódott a rendszerváltás után is.

3.tézis: a rendszerváltás nem változtatta meg sem a hazai termékenységi-, sem a halandósági folyamatok (4.tézis) trendjét

Ugyan a termékenységi arányszám emelkedést mutat a 2003-as mélyponttól kezdődően, de ennek fordulópont-mivoltát, és a tendencia tartósságát az idősor tesztelése nem igazolta (nem bizonyult sem szintváltó, sem tendencia-fordító outliernek).

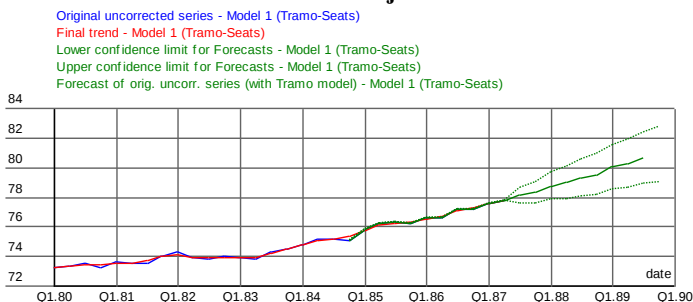
A T(eljes) T(erm kenys gi) A(r nysz m) felbontása outlierekre és  l rejelz se

1.  bra

A teljes- és a női népesség haland s g ban nem sikerült semmilyen fajta outliert sem kimutatni, viszont a férfi népességre igen.

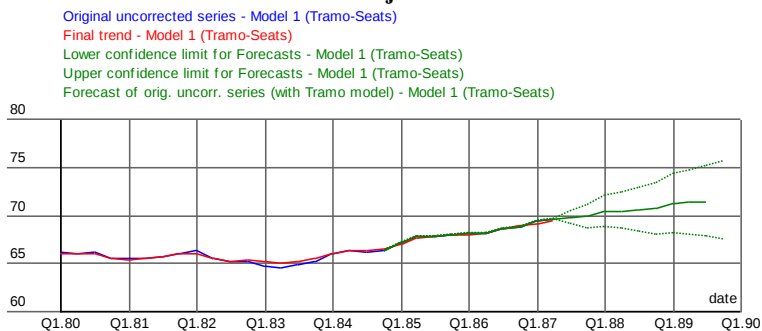
A női népesség születéskor várható átlagos élettartamának felbontása outlierekre és  l rejelz se

2.  bra

1992 szintv lt  (trendfordit )  vnek bizonyult a halandóságot nemenként külön-külön vizsgálva: a férfi népesség születéskor várható átlagos élettartama azóta folyamatosan javul

A f rri népesség születéskor várható átlagos élettartamának felbontása outlierekre és előrejelzése

3.  bra

4.3 A demográfiai és gazdasági folyamatok, szabályzó- változások kölcsönhatásai

Az életvitel k lt s geinek ( r-hatás) figyelmen kívül hagyásával a fajlagos termelékenység növekedése emeli a jövedelemadó-alapokat (a b rk lt s g és a profit-adóalap növekedésén keresztül). Ezáltal ceteris paribus (j r l kr t k mellett) növekszik a befizetett j r l k-tömeg.

5.tézis: a termelékenység-növekedés az egyik forrása a növekvő szociális- és j r l k-kifizetési  g nyeknek

A nemzetgazdasági szintű termelékenység-növekedés közvetetten a háztartások szintjén is jelentkezik: a közvetlen és közvetett jövedelem-transzfereken keresztül befolyásolja a jövedelmüket.

Makroszintnél maradva az 1 főre jutó jövedelem emelkedik. Ez lehetőséget teremt a háztartásoknak, hogy növeljék megtakarításaikat (feltételezve a megfelelő befektetési/megtakarítási lehetőségeket, államkötvény-piacot és a háztartásoknál változatlan megtakarítási hajlandóságot). A költségvetés szempontjából ez az Államháztartási- és Nyugdíjalap-hiány finanszírozásának eszköze. Magyarországon a háztartások nettó pénzügyi pozíciója kedvezőbb, mint a fejlett bankrendszerrel rendelkező országokban, így is hozzájárulhatnak az államadósság finanszírozási terheinek csökkentéséhez azzal, hogy az állam külső finanszírozási igényét csökkentik. Mikroszinten az egyéni belátástól és hajlandóságtól függően ez kiegészül még azzal a lehetőséggel, hogy a munkajövedelmüket kiegészíthetik a háztartások a kamat-jövedelemmel. Ennek feltételeit a következőkben határozhatjuk meg: ne legyen negatív a reálkamat (alacsony legyen az infláció), álljon rendelkezésre fejlett pénzügyi közvetítő-rendszer (változatos megtakarítási formák), illetve a lakosság rendelkezzen pénzügyi kultúrával (a háztartást érintő gazdasági döntések – befektetés/hitelfelvétel kockázata, jövőbeli várható jövedelem – következményeit tudja előrebecsülni).

6.tézis: a családdal/gyermekvállalással kapcsolatos közvetlen költségvetési juttatások hosszú távon közvetett, ösztönző hatást gyakorolnak a gyermekvállalási hajlandóságra

A gyermekvállalási hajlandóságot közvetlenül érintő költségvetési eszköz a családi pótlék, a gyermekgondozási támogatás és az anyasági támogatás. Ezek egy főre jutó nominálértéke jobban emelkedett, mint a születésszám. A mutatókat pontosítva a termékenységet a teljes termékenységi arányszámmal mérve viszont 1990 óta ötvenkénti átlaggal számolva először lassult a csökkenés üteme, aztán kissé emelkedett. A tendencia tartóssága

ilyen hosszú adatsorból nem dönthető el egyértelműen, továbbá a juttatások ösztönző hatása sem egyértelmű. Mindenesetre a kérdőíves felmérés közvetetten megerősíti a leírtakat, több oldalról is:

- ✓ egyrészt a válaszadók anyagilag sem elhanyagolhatónak tartották a támogatások összegét
- ✓ a GYES (biztosítottaknak a GYED, TGYÁS) lehetővé teszi, hogy családon belül oldják meg az érintettek a gyermek nevelését, ellátását
- ✓ közvetve jelzés értékű a társadalom értékrendjéről (támogatja a gyermekvállalást, illetve a gyermeknevelés költségeit nemzetgazdasági szinten elismeri)

5.A kutatás eredményeinek felhasználási területei

Dolgozatomban a gazdaság és a demográfia kapcsolatával, illetve a demográfia területén használható előrejelzési módszerekkel foglalkozom. Lehetőséget látok a primer és a szekunder kutatás során szerzett tapasztalatok, megismert elméletek és statisztikai módszerek haszn s t s ra az oktatásban:  j oktatási anyag részeként, segédanyag készítésének témájaként, esetleges szakdolgozati- és TDK-tevékenység támogatására tudom felhasználni.

A primer felmérés lehetőséget ad követéses v zsg latra: egyrészét újabb megkérdezettek bevonásával a gyermekvállalási hajlandóság terveinek változását, m sr sz t a megkérdezettek ismételt megkeresésével a tervek megvalósulásának követését.  rdekl d sre tarthat számot az újabb, a témában végzett felmérések eredményeivel váló összevetés, az esetleges eltérések okainak feltárása. A gazdasági-jogi környezet felgyorsuló változásai m g fontosabb  teszik a motivációs okokra ható tényezők követését.

A gyermekvállalást befolyásoló szempontok a családpolitikát  r ny t k figyelmére is számot tarthat, illetve felhívja a folytonosság és a következetesség érvényesítésének fontosságát.

További kutatási célok

A disszertáció központi kérdése a termékenység és gazdasági következményei. Amint annak kiemelése a bevezetésben is megtörtént, a gyermekvállalási szokások változnak, nemcsak nemzetközi szinten, hanem Magyarországon is. Ez önmagában is szükségessé teszi a folyamatok állandó követését, másrészt újabb tudományos elméletek és módszerek jelentkezése is indokolja a demográfiai folyamatok tendenciáinak és következményeinek felülvizsgálatát.

A tézisek következményeinek bővített vizsgálata célszerű:

- ✓ a gyermekvállalási hajlandóságot elemző elméletek újdonságainak követése
- ✓ az életkor emelkedésével csak a gyermekvállalás kezdete, vagy a többi szakasz is későbbre tolódik-e. Ez a fiatal- és időskori eltartottsági ráta alakulása és gazdasági következményei miatt érdeklődésre tarthat számot.
- ✓ további kvalitatív kutatásokat igényelnek a dolgozat megismert korlátai, egyrészt a vizsgálódások eddigi kereteit és mélységeit meghaladó területekre való kiterjesztésére, másrészt az időbeli változások követésére.
- ✓ a szociális ellátórendszerrel kapcsolatos vonatkozások (gyermekvállalással kapcsolatos juttatások, nyugdíjak államháztartásra gyakorolt hatása) modellezése a változékony gazdasági környezet és jogi háttér miatt meghaladja a dolgozat kereteit, de kiteljesítené azt

- ✓ az ismertetett termékenységi és halandósági folyamatok Magyarors gon belül az egyes régiókban, illetve kistérségekben hogyan alakultak, mutatnak-e földrajzi sajátosságokat
- ✓ a bevezetett jogi változások hatásainak kimutatása és követése
- ✓ felmerült faktor-analízissel a gyermekvállalást  szt n z  tényezők kimutatása európai és hazai szinten, és ezen alapulva egy többváltozós regressziós modell kidolgozása a hatások számszerűsítésére

Irodalomjegyzék (válogatás)

Andorka Rudolf: Human Capital : a theoretical and empirical analysis, with special reference to education / Andorka Rudolf, Becker, G. S..Címford.: Az emberi tőke. Elméleti és empirikus elemzés, különös tekintettel az oktatásra. In: Statisztikai szemle. - 43. évf. 1965. 8/9. sz., p. 921-922

Andorka Rudolf: A demográfiai tényezők a gazdasági növekedés matematikai modelljében (Demográfia. - 7. évf. 1964. 1. sz., p. 104-120.)

Andorka Rudolf: A magyar népesség termékenységének alakulását befolyásoló társadalmi és gazdasági tényezők (Demográfia X, 1967, 1. 87-102. old.)

Augusztinovics Mária: Születés és halál

Besenyei Lajos - Gidai Erzsébet - Nováky Erzsébet: Jövőkutatás, előrejelzés a gyakorlatban (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1977. ISBN 963 220 496 4)

Besenyei Lajos - Nyitrai Ferencné - Varga Alajosné - Nagyné dr. Elek Angella -Varga Beatrix: A kutatás-fejlesztés, az innováció és a technológiai fejlődés statisztikai rendszerének vizsgálata (Oktatási Minisztérium Budapest, 2000)

Biswas, Suddhendu: Stochastic Processes in Demography and Application (New York, N. Y. : Wiley, 1988. - XVI, 359 p. ISBN 0 470 21046 8)

Bongaarts,J. - Feeney G.: On the quantum and on the tempo of fertility (Population and Development Review 24(2) 271-292.)

Czagány László: Adalékok a gazdasági fejlődés demográfiai feltételeinek vizsgálatához (Acta Juridica et Politica, Szeged, 1992, ISSN 0324 6523)

Coleman, D.A.: Immigration and ethnic change in low-fertility countries (Population and Development Review, 32. 2006/3.401-446.p.)

Easterlin, Richard A.: Population, labor force and long swings in economic growth (National Bureau of Economic Research 1968, New York)

Gauthier, A.H. - Hatzius, J.: Family benefits and fertility: an econometric analysis (Population Studies 51(3), 1997.295-306)

Gábos András: A magyar családtámogatási rendszer termékenységi hatásai (Ph.D. értekezés, Budapest 2005)

Gyémánt Richárd - Katona Tamás - Szondi Ildikó: Demográfia (Pólay Elemér Alapítvány Szeged, 2006, ISBN 963 9650 04 8)

Hablicsek László - Tóth Pál Péter - Veres Valér: A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991-2021. (KSH Népeségtudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentései 78. sz.)

Hablicsek László: Magyarország népességének előreszámítása, demográfiai forgatókönyvek (MTA Nemzeti Stratégiai Kutatási Program Budapest, 1997)

Inverse Projection Techniques. Old and New Approaches (Barbi, E., Bertino, S., Sonnio ed., Springer Verlag Berlin-Heidelberg, 2004)

Kamarás I: Fertility preferences versus actual behavior in Hungary (Kotowska, I.E. - Jozwiak, J. szerk.: Population of central and eastern europe: Challenges and opportunities. Warsaw, 2003. Statistical Publishing Establishment 165-188)

Kopp Mária. - Skrabski Árpád: A gyermekvállalás pszichológiai és szociális háttértényezői a magyar népesség körében Demográfia. - 46. évf. 2003. 4. sz. , p. 383-395

Kovács Eszter - Pikó Bettina: Válságban a család? Középiskolások párkapcsolati preferenciái (Demográfia, 2007. 50. évf. 2-3. szám, 282-296. oldal)

Leibenstein, Harvey: A theory of economic-demographic development / Harvey Leibenstein ; Foreword by Frank Notestein. - Princeton, N. J. : Princeton Univ. Press, 1954.

Leridon, H.: The Role of Economic Factors in Birth-Rate Trends and Fluctuations (Economic Factors in Population Growth, ed. A.J. Coale): Macmillan Press LTD 1976. (SBN 333 17955 2)

Leslie Kisch: Kutatások statisztikai tervezése: SKV Budapest, 1989

Lesthaeghe, Ron J.: Is low fertility only a temporary phenomenon in the EU? / R. Lesthaeghe. - Brussels : Vrije Univ. Brussel ; Gent : Univ. Gent, 1999

Notestein, Frank W.: Population growth and economic development (Population and Development Review 1985, vol. 11. no.1. p. 75-98)

Ohlin, Goran: Economic Theory Confronts Population Growth (Economic Factors in Population Growth, ed. A.J. Coale): Macmillan Press LTD 1976. (SBN 333 17955 2)

Orbán Gábor - Palotai Dániel: Gazdaságpolitikai és demográfiai kihívások a magyar nyugdíjrendszerben (Közgazdasági Szemle LIII. évf. 2006. július-augusztus 583-603. old.)

Orbán Gábor - Palotai Dániel: A magyar nyugdíjrendszer fenntarthatósága (MNB-tanulmányok 40. 2005. december

ISSN 1585-5678)

Pongrácz Tiborné: A gyermekvállalás, gyermektelenség és a gyermekek értéke közötti kapcsolat az európai régió országában (Demográfia, 2007. 50. évf. 2-3. szám, 197-219.)

Ranjan, P.: Fertility Behaviour under Income Uncertainty (European Journal of Population, 1999, 15. 25-43)

S. Molnár Edit: A közvélemény gyerekszám-preferenciái (Pongrácz, T. - Spéder, Zs.: Népeség - értékek - vélemények 2002/3, Budapest)

Samuelson, Paul Anthony - Nordhaus, William D. : Macroeconomics : A version of Economics / Paul A. Samuelson and William D. Nordhaus. - New York, N. Y. : McGraw Hill, cop. 1989. ISBN 0 07 054877 3

Simanovszky Zoltán - Czagány László (1992), Bevezetés a közgazdaságtanba: Tri-mester, Tatabánya (ISBN 963 03 8451 5)

Simon, J. L. : The Effect of Income on Fertility. Population Studies, 23. 3. 327-341. old.)

Simonovits András: Öregedő népesség, medián választó és a jóléti állam mérete (Közgazdasági Szemle, L. évf. 2003. október 835-854. old.)

Skrabski Árpád: A társadalmi tőke és a középkorú halálozás összefüggései (Demográfia. - 46. évf. 2003. 1. sz. , p. 95-109.)

Sobotka, T.: Understanding lower and later fertility in Central and Eastern Europe (Kotowska, I.E. - Jozwiak, J., Szerk: Population of Central and Eastern Europe: Challenges and Opportunities. Warsaw, 2003. Statistical Publishing Establishment. 691-724.)

Spéder Zsolt: Gyermekvállalás szorító gazdasági körülmények, nyíló fogyasztási lehetőségek és

bizonytalanság közepette (Demográfia 2003 XLVI. Évf. 6-7. szám, 153-176).

Spéder Zsolt - Kapitány, Balázs: Gyermek: Vágyak és tények. Dinamikus termékenységi elemzések (KSH-NKI Műhelytanulmányok Életünk fordulópontjai 2007/6)

Stone, Richard: Demographic Variables in the Economics of Education (Economic Factors in Population Growth, ed. A.J. Coale); Macmillan Press LTD 1976. (SBN 333 17955 2)

Szabady Balázs: A magyarországi termékenységet befolyásoló tényezők - a befolyásolás lehetőségei (Ph.D. értekezés, Budapest, 2005)

Szakolczai György: A rendszerváltás és a politikai váltogazdaság demográfiai hatásai (Demográfia, 2005. 48. évf. 3-4. sz. 254-279)

Szintay István: Stratégiai menedzsment (Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003. ISBN 963-9466-47-6)

Szukicsné Serfőző Klára: Mindennapi életcélok és a gyerekszám (Demográfia. - 48. évf. 2005. 1. sz. , p. 23-57.)

Tárkányi Ákos: A gyermekszám és a vallásosság kapcsolata (Demográfia 49. évf. 2006. 1. sz. 68-84- old.)

Hiroko, Noshimura-Klinger András: The ageing in Hungary and Japan (Comparative Studies about the Developments in the two countries) (KSH 1995, ISBN 963 7109 48 x)

The second demographic transition in Western countries: an interpretation / R. Lesthaeghe. - Brussels : Vrije Univ. Brussel, 1991.

Valkovics Emil: A Gompertz-függvény felhasználási lehetőségei a demográfiai modellezésben (Statisztikai Szemle 79. évf. 2001. 2. szám)

van Groenzen, Bas - Leers, Theo: The Effects of Assymetric Demographic Shocks with Perfect Capital Mobility (Center for Economic Research No. 2000-88., ISSN 0924-7815)

Varga Beatrix: Magyarországi természetes népmozgalmi események egyes gazdasági-társadalmi tényezők tükrében (PhD-értekezés Miskolc, 2007)

Wander, Hilde :The decline of the birth rate in west Europe : economic implications / Hilde Wander. - Bloomington, Ind. : Indiana Univ., 1972. Working Papers ; 15.)

A szerző értekezés témakörébe tartozó publikációi

Népszerűsítő cikkek:

„The forecasting methods in demography with computer-programs” (Szolnok, 2011, *Economica*, megjelenés alatt)

„A kulturális tőke mérése statisztikai módszerekkel” (Budapest, BGF-KKFK Szakmai Füzetek 15. szám 26-41. oldal)

„Magyarország demográfiai helyzete 1950-1999” (Budapest, 2001, BGF-KKFK Szakmai Füzetek 9. szám, 105-115. oldal)

Hazai konferenciák kiadványai:

„The forecasting methods in demography with computer-programs” (35th International Congress of Teachers of Mathematics, Physics and IT Szolnok 2011, megjelenés alatt)

„Gazdaság és demográfia” („A huszonegyedik század kihívásai és Magyarország jövőképe” (Komárom, 2011)

„Forecasting methods on the area of the Demography” (Challenges for Analysis of the Economy, the Business, and Social Progress; International Scientific Conference Szeged 2009; megjelenés alatt)

„Demográfiai előrejelzések a közgazdasági elméletekben” (Válság és megújulás BGF Magyar Tudomány Napja, 2009)

„The ways of time-series analysis and forecasting by computer-programs” (BGF/KVIFK 33rd International Congress of Teachers of Mathematics, Physics and IT 2009)

„A diploma két oldalról” (Heller Farkas Főiskola „Tudatos jelen, fenntartható jövő” 2008 konferencia kiadványa, megjelenés alatt)

„Mit ér a diploma, avagy érdemes-e tanulni?” (Kultúraközi párbeszéd az üzleti világban BGF Tudományos Évkönyv 2009; 251-258 oldal)

„Főbb demográfiai folyamatok 1990-2005 között” („Stratégiák 2007 és 2013 között” BGF Tudományos Évkönyv 2007; 81-89 oldal)

„A rendszerváltás utáni időszak demográfiai folyamatai” (Budapest, BGF Tudományos Évkönyv 2006; 54-70. oldal)

„A valószínűségi számítás egy gyakorlati alkalmazása” (Budapest, 2001, BGF-KKFK Szakmai Füzetek 10. szám az „Operációkutatás és alkalmazott statisztika” című tudományos ülésről 45-54. oldal)

Tudományos- és szakkönyvek:

„Statisztika feladatgyűjtemény II” (Budapest, 2006, Perfekt 9-81, 194-231 oldal; társszerző: Ilyésné Molnár Emese; ISBN 963 394 648 4)

„Statisztika feladatgyűjtemény I” (Budapest 2005, Perfekt 181-252, 324-344 oldal; társszerző: Ilyésné Molnár Emese; ISBN 963 394 649 2)

„Statisztikai alapismeretek” (BGF-KKFK 2005, 117-130. oldal; társszerzők: Horváth Gézné, Ilyésné Molnár Emese)

„Feladatgyűjtemény Statisztika I-II. főiskolai jegyzetekhez” (BGF-KKFK 2002; 6-36, 65-77, 101-113 oldal; társszerzők: Fejes Ferenc, Dr. Fenyves Ferenc, Horváth Jenőné)

UNIVERSITY OF MISKOLC
FACULTY OF ECONOMICS

JUDIT LOVASNÉ AVATÓ

THESIS STATEMENTS OF

**ECONOMY AND DEMOGRAPHY: THE ECONOMIC
ASPECTS OF THE DEMOGRAPHIC CHANGES ON
HUNGARY**

Name of the doctoral school: **„Enterprise theory and
practice”**
doctoral school

Head of the doctoral school: **Prof. István Szintay**
university professor
PhD Economics

Academic supervisor: **Prof. Lajos Besenyi**
university professor
PhD Economics

Miskolc
2011

Contents

I. Rationale of the research	32
II. Research background and methodology.....	34
III. Purposes of the research, structure of the dissertation	36
IV. New and novel observations of the research	40
V. Possible applications of the research results.....	47

I. Rationale of the research

The nearly- and the farther past economic changes brought up again the significance of the demographic processes, the complexity of its consequences. The author faces the change of the age groups' features continuously as a practising teacher. Thinking further along this brings up the question inevitably: what kind the coming generations will be? How do their number and their quality develop? As what do their values develop? How can they meet to the knowledge intestine claims intensifying continually with the increase of the labour intensive? How can they respond to the crisis situations? Can they be equal to the changing claims?

During the examination of the specialized literature was conspicuous the connection between the demographic processes and the change of the economic-legal environment. This proved to be obvious when the number of the live-births encreased after social-policy decisions.

The more efficient treatment of the consequences of the demographic processes seems rather inescapable. The time bar looks increasingly narrower. Think only the generations was born is 1953-54, and their evasion approaching continually from the circle of active earners, and the due to it the tax- and contribution falling out. The recently ensued changes in the economic processes confirmed the importance of the population's quantitative and qualitative features.

Personally involved in the subject matter, I had the chance to experience the personal opinion of those interested in a wider circle

than the average. The questions arising out of daily practice were summarized and supplemented with the necessity of expansion of professional knowledge. The trend of the present paper took shape so: the expansion of the toolbar of the forecast methods, and within this the changes of procedures used in demography.

The topic is continuously current because of the past and recent demographical changes and their influence on the economy. The sustainability of the balance of the pension funds and the solution methods of this got into the common knowledge primarily. Its treatment is more timely, because the Ratkó-generation attain the pension age limit inside one or two years. Because of this, the ones studying this topic are searching for solutions for mortality and the reform of the pension system. The 2009 economic crisis proved that the globalization expands on the deleterious effects of the economic processes, and that the big part of the problems can be traced back to the demographic processes. The population ageing causes serious difficulties in the developed countries. At the same time however, the globalization offers new opportunities in the solution. This is true for the population's numerical and qualitative changes. The international wanderer movement is the new, source of his population increase to be motivated according to the traditional economy philosophy notion. This belongs to the demography again. The stimulation of the domestic inclination to have children is not negligible at the same time.

II. Research background and methodology

The news and consequences of economy appeared in everyday life turn my attention to demographic processes and its results (and, in addition, the difficulties of the treatment of these results which seem to become steady).

The research background and methodology are based on Babbie method fundamentally. I supported the delineation of the international and domestic demographic processes of the recent past with secondary data collection in the course of the research. I wrote the international and national literature up, dealing with the theories, forecast methods and economic consequence, and considered relevant by the domestic experts of the topic.

Analysis of the literature extended to:

- ✓ separation and organization of the theories about the tendency of the number of population, based on the main subjects
- ✓ the chronological development of the theories
- ✓ comparing the theories to the national practice

I analysed the temporal establishment of the inclination to have children based on empirical research. The first uptake happened in 2001 on Budapest Business School College of International Management and Business with mixed method. This was put into practice in such a way that it is first and the listeners undertaking voluntarily spent it in the groups of second class selected randomly-, they had the questionnaires filled in concerned. The filling in was going on anonymously. The reply occurred overall in

the groups based on the subsequent experiences. Sits up yet on this the students the own ismerettségi you finish in their circle filling. They were over on his basis on the workshop debate, the representativeness to be ensured they got with a plain chance selection from the groups in the second phase of the survey the students into the watch, and the rest of the questionnaires were left out from the investigation. The big number of the recorded answers (more, than 1000 useful questionnaires arrived) made the second selecting possible. This happened in such a way that the Excell function random-generated-numbers from among the ordinal numbers of the questionnaires, and I digested these with mathematical-statistical methods.

The consequences of the sampling manner on the one hand for beneficial one, they proved to be harmful on the other hand. Its benefit consisted in it, that with a look the questions private and rather personal, its nature affecting an intimate topic concerned, it reported big help, that the listeners were doing in personal acquaintance with the person making the survey. The asked, more than from among 1000 entrepreneurs answering questions only an signaled it for the questions private nature. Its disadvantage consists in the respondents' combination not suiting his full population exactl. Because of this the deducted inferences one limited only (the Budapest collage students onto) valid, and theses are not based on them. The time of the uptake come on not the freshest one, but in view of the fact that it asks about the finished fertility on the one hand, the big part of the young persons asked then gets into the undertaking age now on the other hand, like this it then declared their values, the potential change of their plans with the macro level data verifiable. The attitude change of the young persons' selected circle, which is strong one with a mark value, is traceable compared with the repeated uptake yet in addition to this.

Questions, the experiences observed during the secondary data collection and presumptive contexts occurred to the compilation of the questionnaire in the course of the processing of the literature, the exploration of processes was my aim. I modified the draughting of the questions here and there in the interest of the right intelligibility and the more accurate answer in the course of the testing.

The difference of the combination of the sample and the full population is the consequence of the sampling manner, and that of that viewpoint, that from the age groups affected mostly in the undertaking at what let me receive more accurate answers. The second questionnaire survey was conducted in 2011, with a method just like that, than with the ten years earlier. The asked its circle changed only: it was the students of the Budapest Business School College of Commerce, Catering and Tourism.

I have carried out the analysis of the empirical data primarily with statistical methods, for which I have used Microsoft Excel and SPSS 16.0 programs. From among the analysis methods the descriptor statistics devices, multiple variable correlational indices, factor and I used a cluster analysis, a trend calculation, stochastic procedures being based on contacts.

III.Purposes of the research, structure of the dissertation

The aim of the paper on the one hand it, how the author should expand his theoretical and practical knowledge in the topic, connects the outlined theories to the empirical researches on the

other hand and they its results, and let it reveal new contexts with an own questionnaire survey and justifies them.

I have examined in my dissertation the statistical methods applicable in demographic processes (focused on fertility). On one hand I have intended to find responses to what kind of changes was induced in the methodology of analyzing the fertility and the forecasting methods of life expectancy at birth and of total fertility rate.

I examined the practice on the other hand: the application of the forecast of fertility, and the contact of the economy with the demographic processes (emphasizing the legal regulation and his consequences).

I have intended in my research work to find responses to the undermentioned questions:

- ✓ How the demographic processes developed on an international and domestic level (and what their expected establishment will be like in the future projecting ahead these tendencies)?
- ✓ How the theories until now explained it the population his establishment and how his coming alternatives were outlined building upon these?
- ✓ Can be revealed objective and subjective factors like that, that significantly the inclination to have children is influenced? The different theories what kind of factors are named?
- ✓ The hypotenuse gained in the course of the theory and the secondary data collection the presentation of the practice follows informations sketching processes. The similar questionnaire surveys of the recent past how values were identified, how these

affect the fertility? Happened in these contexts, or changes happen?

- ✓ How forecast methods are applicable in the demography? The domestic one and the international practice from among these which ones applies?
- ✓ What are the consequences of the forecast demographic processes? The society and then how the economy can handle these challenges rather?

We have to leave from it to responding to the questions, that from among the demographic processes the births play a determining role. The effect of the marriages decreases gradually in the European practice, the mortality event taking place certainly (although his parameters cannot be neglected), the future establishment of the balance of the international wandering very vague.

The inclination to have children belongs to the individuals' decision circle though merely, cannot be made independent because of the social environment, and because of the economic conditions. The questionnaire survey was used for the presentation of this and his justification.

The dissertation divides up into seven chapters:

- ✓ the first chapter is the introduction of the paper, its conceptual foundation
- ✓ in the second chapter took place in the recent past the summary of international processes
- ✓ the third chapter is connected to the family and children on a delegate trace in time legal regulation.
- ✓ the critical review of the theoretical background, the presentation of his systematisation and temporal one shaping up figure in the fourth chapter

- ✓ the systematisation of the previous empirical researches and sketching them follow it in the fifth chapter
- ✓ in the sixth chapter the examination of the mutual contact of truth follows sketching the demographic processes with the economic sphere
- ✓ the paper regains an empirical area again then (in seventh chapter the summary of the results of the questionnaire surveys)

IV. New and novel observations of the research

The more capital statements of the research are attached to the next main areas:

- ✓ the economic and demographic processes of our homeland compared with the European ones
- ✓ the connection of the Hungarian processes and the political transformation
- ✓ the interactions of the demographic and economic processes, control changes

4.1 The place of the economic and demographic processes of our homeland in Europe, and the change of this

The trend of the population-change nowadays appears in science and in ordinary life in a context of two kinds: on the one hand globally, on the other hand referring rather onto the northern hemisphere of the Earth. These two viewpoints are conflicting with each other. Overpopulation threatens our Earth in the global approach with its all damaging effects (food shortage, population wandering), but in the developed countries the population is decreasing (immigration financing of the provision systems).

Three main demographic processes determine the single countries' population number: the fertility, the mortality, and the international wandering difference. We emphasizedly deal with the fertility, tangentially (from a viewpoint of forecasting) with the mortality,

the international wanderings do not belong to the object of the present investigations though.

The plainest fertility indicator (Total Fertility Rate) from 2000 shows the highest level examined in North Europe, the level of anyone of the European regions does not attain this until 2050. The order according to the live birth ratio is rearranged repeatedly under the time span of the forecast. North and West raise the average while the others reduce it generally generally. South and East have similar running down: decreasing after short elevation, rising then and stagnation. Hungary emerges from the rearguards only circa 2015, and onto only 2050 attains from below the level of the European average.

About the mortality, similar processes to the fertility can be observed, but the dynamics of the phenomenon much more balanced. The European level (quasi average) and the Southern European level quasi perfectly function-like. The East European and the Hungarian are trending over the (European) average, although it is necessary to mention, that the domestic one will be spoiling less according to the forecast. Here order restructuring can be observed: because of the initial young population the low West and a Southern European indicator rises quickly (in the measure being equal to the East European roughly), after 2015 the North European expected one for the most favourable one.

Expectedly the populaiaon's decrease will continue in Europe, regional one will continue in Europe, with regional fluctuation: at the latest and in a smallest measure in the North, in a largest measure in the East. Hungary in European relation takes unfavourable space up, but compared to the East European countries, the position of Hungary is more favourable. We may establish that the two outlined fundamental demographic processes

the decreases with a largest proportion is expected in Eastern Europe, the in North- and Western Europe.

The statement of these tendencies and its additional detailing is emphasized essential to the processes in Hungary – tendencies of the number of the population (active employed) and its consequences.

Thesis 1 (underlying thesis): Hungary's economic situation can call constant among the European countries, based on the unemployment rate and GDP per capita since 1980

The universally accepted method to measure the national economy and living standard is to view the unemployment rate and GDP per capita. Based on this and this and in every five years done cluster analysis – for the sake of the processes can be better followed –, the companions of Hungary are constant. The done additional testings fix this:

- ✓ the distribution of the main European countries' mentioned economic indicators differs significantly since 1980 by region (based on Kruskal–Wallis test)
- ✓ between the values of the indicators and the classification according to the region significant the contact in all years (based on an η , F test)

In pessimistic interpretation our homeland cannot break out the circle of post-communist countries, although by examining the cluster-mates we may give the explanation, that we succesfully developed (and unfortunately declined) together with the rest of the European countries.

Thesis 2: our country's demographical condition hasn't changed measured with the two mentioned indicator among the European countries

Grouping the main European countries' with cluster-analysis for their Total Fertility Ratio and their Life Expectancy at Birth the more capital domestic demographic processes relatively for more unsettled one can be written down.

From 1980, by five-years intervals Hungary caught up with the European sample doing the grouping on the space of fertility and mortality many times. The fertility and the mortality showed increasing specific regional characteristic in 2005. We may claim the successors correcting the calculations, year by year examining the specific of the demographic indicators:

- ✓ since 1998 the distribution of the inclination to have children, since 1993 the distribution of mortality has diverged by regions (based on Kruskal–Wallis test)
- ✓ between the values of the demographic indicators and the country's geographical affiliation significant the contact since 2000 (based on η , F test)

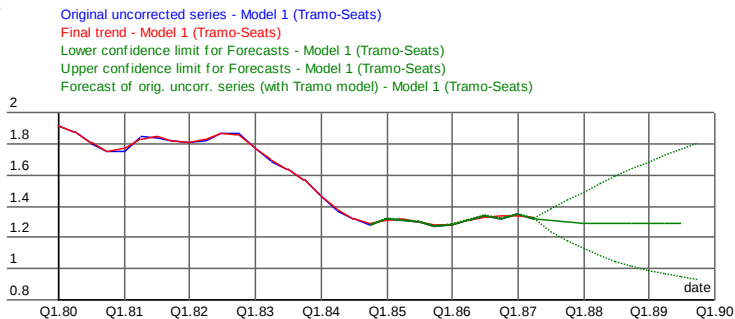
4.2 The connection of the Hungary processes and the regime change

According to these the decrease of the inclination to have children, wick had begun earlier, continued longer after the regime change.

**Thesis 3: The political transformation did not modify the trend
of neither the domestic fertility, nor mortality processes (Thesis
4).**

Though the fertility ratio shows an increase beginning from the nadir in 2003, but the turning point nature of this and the testing of the time series did not justify the durability of the tendency (not proven neither level shift, neither transition change outlier).

The forecast and the detection of T(otal) F(ertility) R(ate)

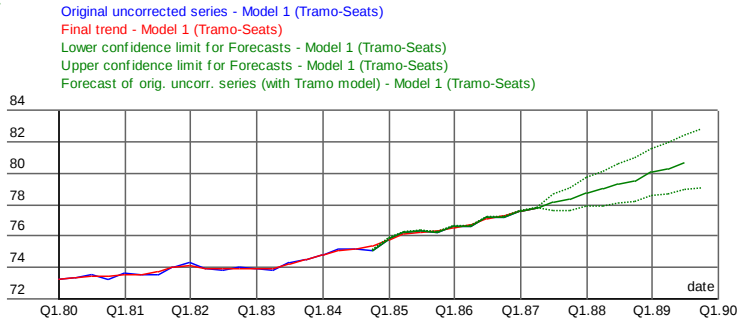

1. figure

In the tendency of the mortality of the whole population I could not prove any kind of outlier, however, I was succesful in the case of man population.

The forecast and the detection of L(ife) E(xpectancy) at B(irth) for women

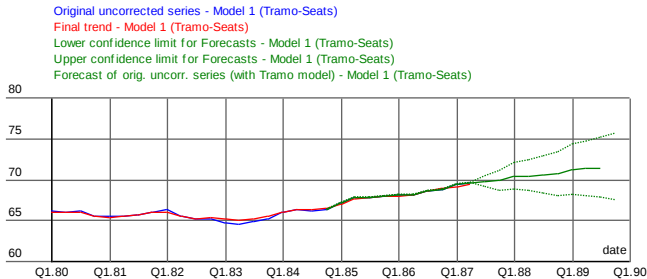
Judit Lovasné Avató: Economy and demography: the economic aspects of the demographic changes in Hungary

2. figure

1992 proved to be a level bills (trend transformer) year, examined the mortality gender separately: the average life expectancy at birth of the man population improves continuously since then.

The forecast and the detection of L(ife) E(xpectancy) at B(irth) for men

3. figure

4.3 The interactions of the demographic and economic processes, control changes.

With leaving the the expenses of the conduct (price-effect) out of consideration, the increase of the specific productivity raises the income tax bases (through the increase of the wage costs and the profit tax base). Hereby *ceteris paribus* (beside contribution rates) the paid contribution mass is growing.

Thesis 5: Productivity growth is a source of growing demand for social and demand payment
--

The economy-wide productivity growth is indirectly also present by the household level: affects through the direct and indirect income transfers the incomes. Staying on macro level, the per capita income rises. This is an opportunity for households to increase their savings (assuming a suitable investment / savings opportunities, the government bond market and constant propensity to save). To the budget this means the tool of financing the deficit of the budget and pension funds. In Hungary, the household's net financial position is more favorable than in the countries with developed banking system, thus can contribute to reducing the burden of financing the public debt with reducing the need of the government for external financing. At the micro level – depending on individual consideration and inclination – this may completed by the possibility to supplement the incomes from work with incomes from interest. The conditions can be determined in the followings: do not have a negative real interest rates (low inflation), availability of advanced financial intermediary system (a variety of forms of savings), and people who possess financial literacy (the consequences of the economic decisions, affected the household – investment/credit risk, expected income – can be estimated in advance).

Thesis 6: The budgetary allocations related with the family/inclination to have children have an indirect, long distance incentive effect on the inclination to have children

The child benefit, the child care support and the matrilineal support are the budgetary devices affecting the inclination to have children directly. The nominal value of them rose better per capita, than the birth rate's.

The durability of the tendency from a data line with length like this cannot be decided unambiguously, furthermore the incentive effect of the allocations is not unequivocal. The questionnaire survey confirms in many ways the ones written down:

- ✓ on the one hand, the respondents considered the sum of the supports one which cannot be neglected materially
- ✓ the maternity leave (for assured the maternity benefit, TGYÁS) makes it possible that those involved solve the children's uprising and supply inside family
- ✓ indirectly mark value from the society's values (favours to have children, acknowledges the expenses of educating children on national economic level).

V. Possible applications of the research results

I deal with the contact of the economy and the demography, forecast methods which can be applied concerned on the area of the demography in my discussion. I see an opportunity in the course of the primer one and the secondary research onto the utilisation of acquired experiences, recognised theories and statistical methods in the education: as the part of a new educational substance, the topic of the making of an ingredient, potential szakdolgozati- and I can make use of it for the support of a TDK activity.

The primer survey provides an opportunity for a following examination: on the one hand newer asked his withdrawal the change of the plans of the inclination to have children, on the other hand the asked repeated with the search of the fruition of the plans his following. Onto interest truth may consider a number the reasons of a comparison, the potential differences with the results of the newer, surveys made in the topic his exploration. The accelerating changes of the economic-legal environment make the following of the factors affecting the motivational reasons even more important.

The viewpoints influencing the undertaking the family policy onto leaders' attention may keep a number, calls it for the validation of the continuity and the consistency concerned his importance.